

ГЕНЕЗИС СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

GENESIS OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF CRIMINAL LIABILITY OF MILITARY SERVANTS IN UKRAINE

Ясеницький Ю.І., адвокат

У статті здійснено дослідження генезису становлення та розвитку кримінальної відповідальності військовослужбовців в Україні. Актуальність теми зумовлена сучасними викликами, пов'язаними з повномасштабною збройною агресією проти України, необхідністю підтримання належного рівня військової дисципліни, а також посиленням ролі кримінально-правових засобів у забезпеченні обороноздатності держави. Підкреслюється, що питання кримінальної відповідальності військовослужбовців має не лише правове, а й соціально-політичне значення, адже від рівня правового регулювання у цій сфері безпосередньо залежить функціонування Збройних Сил та інших військових формувань. Метою дослідження є виявлення історичних закономірностей розвитку інституту кримінальної відповідальності військовослужбовців, аналіз його сучасного стану та окреслення перспектив подальшого удосконалення. Автором звертається увага на те, що межі кримінальної відповідальності та покарання військовослужбовців неодноразово змінювалися, при цьому більшість змін були спрямовані на посилення санкцій та суворіше реагування на порушення військової дисципліни. Особлива увага приділена сучасному етапу розвитку кримінального права України. Розглянуто положення проекту нового Кримінального кодексу України, у якому передбачено зміни у підходах до визначення складів військових злочинів та запропоновано нові механізми посилення кримінальної відповідальності військовослужбовців. Аргументовано, що такі зміни відповідають сучасним потребам воєнного стану та сприятимуть формуванню більш ефективної системи захисту суспільних відносин у цій сфері. Зроблено висновок, що подальший розвиток кримінальної відповідальності військовослужбовців в Україні має відбуватися з урахуванням балансу між потребою у посиленні дисципліни та дотриманням прав і свобод військовослужбовців відповідно до міжнародних стандартів. Важливим є вироблення чітких дефініцій військових злочинів, усунення термінологічних неузгодженостей між національним законодавством та міжнародними договорами, а також удосконалення практики застосування кримінально-правових норм.

Ключові слова: військовослужбовці, правопорушення, відповідальність, військові злочини, воєнний стан, кримінальне право, Кримінальний кодекс України, історико-правовий аналіз, військова дисципліна.

The article studies the genesis of the formation and development of criminal liability of military personnel in Ukraine. The relevance of the topic is due to modern challenges associated with full-scale armed aggression against Ukraine, the need to maintain an adequate level of military discipline, as well as the strengthening of the role of criminal law in ensuring the state's defense capability. It is emphasized that the issue of criminal liability of military personnel has not only legal, but also socio-political significance, since the functioning of the Armed Forces and other military formations directly depends on the level of legal regulation in this area. The purpose of the study is to identify historical patterns in the development of the institution of criminal liability of military personnel, analyze its current state and outline the prospects for further improvement. The author draws attention to the fact that the boundaries of criminal liability and punishment of military personnel have changed repeatedly, with most of the changes being aimed at strengthening sanctions and a stricter response to violations of military discipline. Particular attention is paid to the current stage of development of criminal law in Ukraine. The provisions of the draft of the new Criminal Code of Ukraine are considered, which provides for changes in approaches to determining the elements of war crimes and proposes new mechanisms for strengthening the criminal liability of military personnel. It is argued that such changes meet the modern needs of martial law and will contribute to the formation of a more effective system for protecting public relations in this area. It is concluded that the further development of criminal liability of military personnel in Ukraine should take place taking into account the balance between the need to strengthen discipline and compliance with the rights and freedoms of military personnel in accordance with international standards. It is important to develop clear definitions of war crimes, eliminate terminological inconsistencies between national legislation and international treaties, as well as improve the practice of applying criminal law norms.

Key words: military personnel, offenses, responsibility, war crimes, martial law, criminal law, Criminal Code of Ukraine, historical and legal analysis, military discipline.

Актуальність теми. В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання кримінальної відповідальності військовослужбовців набуває особливої актуальності. Від стану виконання статутних обов'язків, дисципліни та законслухняності особового складу залежить боєздатність Збройних Сил. Втім, історичний аналіз свідчить, що формування кримінальної відповідальності військовослужбовців відбувалося в різні часи по-різному. Від Київської Русі і козацької доби до радянського періоду та сучасного Кримінального кодексу – кожен історичний етап містив особливості правового регулювання. Проблема полягає в тому, що в чинному законодавстві зберігаються окремі термінологічні та нормативні прогалини, які ставлять під загрозу єдність правозастосовної практики. Зокрема, суттєвого оновлення потребують положення щодо кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини, дезертирство, невиконання бойового наказу й інші кримінальні правопорушення проти військової служби. Зазначене потребує ґрунтовного наукового аналізу історичних етапів, правових традицій та сучасного стану з метою вироблення напрямів удосконалення кримінального законодавства.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблематика становлення

та розвитку кримінальної відповідальності військовослужбовців в Україні була предметом дослідження низки вчених – фахівців у галузі кримінального права та кримінології. Зокрема, увагу до різних аспектів військових злочинів та відповідальності за їх вчинення приділяли у своїх працях П. П. Богущий, А. А. Вознюк, В. К. Гришук, С. Ф. Денисов, В. О. Навроцький, Є. С. Назимко, М. І. Панов, Є. О. Письменський, Т. І. Пономарьова, О. М. Сарнавський, М. І. Хавронюк, С. О. Харитонов та інші дослідники. У наукових працях цих авторів закладено основи аналізу як загальнотеоретичних питань кримінальної відповідальності військовослужбовців, так і специфіки окремих складів кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. Водночас, навіть за наявності значного масиву наукових досліджень, офіційна статистика та судова практика свідчать про те, що низка питань залишаються дискусійними та потребують подальшого комплексного вивчення.

Виклад основного матеріалу. Періодом, коли кримінальне законодавство зазнало активного розвитку в частині кримінальної відповідальності та покарання можна вважати період перебування України у складі Радянського Союзу. Проте такий розвиток скоріше має бути негативно

оцінений. Це можна пояснити тим, що увага радянського законодавця була скерована на забезпечення військового складника державного управління з метою встановлення тотального контролю над державами-членами СРСР та іншими державами, над якими влада мала на меті встановити контроль. Тоталітаризм періоду радянської окупації України зумовив посилення репресії та перегляд підстав для притягнення військовослужбовців до кримінальної відповідальності та покарання [1, 4, 5].

В. А. Шершенькова, розглядаючи Указ Президії Верховної Ради СРСР вказує, що 24 квітня 1929 р. постановою ЦВК і РНК СРСР було внесено зміни до статей 7 і 8 «Положення про військові злочини» 1927 року. Статтю 7 «Положення про військові злочини» 1927 р. було викладено в новій редакції: за самовільне залишення частини або місця служби, якщо відсутність продовжувалася більше 6 діб, а під час навчальних, короткострокових, повторювальних і перевірочних зборів – більше 2 діб (втеча), – передбачалося позбавлення волі без суворої ізоляції на строк до 1 року; за самовільне залишення частини або місця служби на період до 6 діб з наміром ухилитися від несення обов'язків з військової служби (втеча) – передбачалося покарання таке, як у ч. 1 цієї ж статті; якщо такі дії вчинені повторно або вперше (воєнний час) – передбачалося покарання у виді позбавлення волі зі строгою ізоляцією на строк не менше 6 місяців з конфіскацією майна або без такої; якщо такі дії вчинено у воєнний час і вони мали тяжкі наслідки – призначалася смертна кара з конфіскацією майна; якщо ці дії було вчинено особами середнього, старшого, вищого і молодшого керівного складу понадстрокової служби – призначалося покарання у виді позбавлення волі зі строгою ізоляцією або без такої на строк не менше двох років з конфіскацією майна або без такої, а у воєнний час – смертна кара з конфіскацією майна; якщо самовільна відлучка перевищила більше як 6 діб, але не більше 12 діб, в мирний час особою керівного складу, у разі пом'якшуючих обставин – застосовувалися правила дисциплінарного статуту РСЧА. У новій редакції було викладено ст. 8 «Положення про військові злочини» 1927 р. Так, встановлювалася відповідальність за самовільне залишення частини або місця служби без наміру залишити його на довготривалий час або взагалі ухилитися від обов'язків військової служби. Якщо військовослужбовець був відсутній не більше 6 діб (самовільна відлучка), але час від часу це повторювалося систематично, то у такому разі передбачалося призначення покарання у виді позбавлення волі без строгої ізоляції на строк до 1 року або позбавлення волі зі строгою ізоляцією на строк не менше 6 місяців з конфіскацією майна або без такої; такі ж дії, вчинені особами середнього, старшого, вищого або молодшого понадстрокової служби керівного складу, каралися позбавленням волі зі строгою ізоляцією або без такої на строк не менше двох років з конфіскацією майна або без такої, а в воєнний час – вищою мірою соціального захисту з конфіскацією майна [11, с. 25-26].

Необхідно відмітити, що розглядуваний період відрізнявся послідовним динамізмом в частині розвитку військової кримінально-правової політики. Законодавець поступово удосконалював межі кримінальної відповідальності та покарання військовослужбовців, як за напрямом визначення нових підстав для призначення та звільнення від покарання, так і шляхом криміналізації нових складів кримінальних правопорушень. Відповідно такий підхід поступово зумовив потребу у прийнятті окремого законодавчого акту, скерованого на унормування особливостей кримінальної відповідальності за військові злочини.

Наступним визначальним етапом стало прийняття кримінального законодавства 1960 року. У законодавстві для військовослужбовців було передбачено такі покарання як направлення в дисциплінарний батальйон, а також такий додатковий вид як позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину, кваліфікаційного класу і державних нагород. Також було визначено, що до військовослужбовців строкової служби, які вчинили злочини

не застосовується умовне засудження до позбавлення волі з обов'язковим залученням засудженого до праці [6].

Відповідно до ст. 37 кримінального законодавства, в разі засудження за тяжкий злочин особа, яка мала військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, могла бути позбавлена його за вироком суду. В разі засудження за тяжкий злочин особи, яка відзначена державною нагородою України, суд при постановленні вироку вирішував питання про внесення подання Президенту України про позбавлення засудженого державної нагороди України. Відповідно до ст. 34 КК 1960 року, до військовослужбовців строкової служби, які вчинили злочини, могло застосовуватися направлення в дисциплінарний батальйон у випадках, передбачених законом, на строк від трьох місяців до двох років, а також у випадках, коли суд, враховуючи обставини справи і особу засудженого, визнав доцільним замість позбавлення волі на строк до трьох років застосувати направлення в дисциплінарний батальйон на той же строк. Направлення в дисциплінарний батальйон замість позбавлення волі не могло застосовуватися до осіб, які раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі. Виправні роботи без позбавлення волі замінювались військовослужбовцям триманням на гауптвахті на строк до двох місяців. Відповідно ст. 46 КК, у воєнний час виконання вироку про позбавлення волі, винесеного щодо військовослужбовця або військовозобов'язаного, який підлягає призову чи мобілізації, могло бути судом відстрочене до закінчення воєнних дій з направленням засудженого в діючу армію. Суд міг у цих випадках відстрочити виконання і додаткових покарань. Якщо засуджений, якого направлено в діючу армію, проявив себе стійким захисником Батьківщини, то, за клопотанням відповідного військового командування, суд міг звільнити його від покарання або замінити покарання іншим, більш м'яким. В разі вчинення особою, щодо якої виконання вироку було відстрочено, нового злочину, суд приєднував до нового покарання раніш призначене за правилами, передбаченими в статті 43 цього Кодексу [12].

Кримінальна відповідальність за військові злочини була передбачена у XI розділі КК 1960 року, до яких було віднесено [12]: непокору (ст. 232 КК); невиконання наказу (ст. 233 КК); опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст. 234 КК); погрозу начальникові (ст. 235); насильницькі дії щодо начальника (ст. 236 КК); образу підлеглим начальника або начальником підлеглого (ст. 237 КК); порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями при відсутності між ними відносин підлеглих (ст. 238 КК); самовільну відлучку (ст. 239 КК); самовільне залишення частини або місця служби (ст. 240 КК); дезертирство (ст. 241 КК); самовільне залишення частини в бойовій обстановці (ст. 242 КК); ухилення від військової служби шляхом членушкодження або іншим способом (ст. 243 КК України); промотання або втрату військового майна (ст. 244 КК); умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 245 КК); порушення правил поведінки зі зброєю, а також з речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточуючих (ст. 245-1 КК); порушення правил водіння або експлуатації машин (ст. 246 КК); порушення правил польотів або підготовки до них (ст. 247 КК); порушення правил кораблеводіння (ст. 248 КК); порушення статутних правил караульної служби (ст. 249 КК); порушення правил несення прикордонної служби (ст. 250 КК); порушення правил несення бойового дежурства (ст. 251 КК); порушення статутних правил внутрішньої служби (ст. 252 КК); розголошення військової таємниці або втрата документів, що містять військової таємниці (ст. 253 КК); зловживання військової посадовою особою владою чи посадовим становищем (ст. 254 КК); халатне ставлення до служби (ст. 254-1 КК); перевищення військовою посадовою особою влади чи посадових повноважень (ст. 254-2 КК); бездіяльність військової влади (ст. 254-3 КК); здача або залишення ворогові засобів ведення війни (ст. 255 КК);

залишення гинучого військового корабля (ст. 256 КК); самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю (ст. 257 КК); добровільну здачу в полон (ст. 258 КК); злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні (ст. 259 КК); мародерство (ст. 260 КК); насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 261 КК); погане поводження з військовополоненими (ст. 262 КК) та незаконне носіння знаків Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та зловживання ними (ст. 263 КК) [7].

Необхідно відзначити, що кримінальне законодавство 2001 року певною мірою зберегло загальні тенденції щодо кримінальної відповідальності та покарання військовослужбовців. Аналіз КК України дає можливість встановити їх таких декілька: 1) після втрати чинності кримінальним законодавством 1960 року законодавцем було виключено вид покарання для військовослужбовців як позбавлення державної нагороди, котре було повернуто до КК України у листопаді 2024 року відповідно до Закону України від 20.11.2024 № 4074-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України»; 2) після прийняття чинного кримінального законодавства було декриміналізовано п'ять кримінальних правопорушень:

- образу підлеглим начальника або начальником підлеглого (ст. 237 КК) – через невідповідність ступеню суспільної небезпечності такої, що потребує захисту нормами кримінального законодавства;

- самовільну відлучку (ст. 239 КК) – через фактичне охоплення такого діяння формами реалізації об'єктивної сторони самовільного залишення військової частини або місця служби;

- самовільне залишення частини в бойовій обстановці (ст. 242 КК) – через визначення такого діяння кваліфікуючою ознакою основного складу кримінального правопорушення;

- зловживання військовою посадовою особою владою чи посадовим становищем (ст. 254 КК) – було декриміналізовано на підставі Закону України від 21.02.2014 № 746-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» та повторно криміналізовано через рік на підставі Закону України від 07.04.2015 № 290-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень»;

- перевищення військовою посадовою особою влади чи посадових повноважень (ст. 254-2 КК) – було декриміналізовано на підставі Закону України від 21.02.2014 № 746-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» та повторно криміналізовано через рік на підставі Закону України від 07.04.2015 № 290-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень». Необхідно відмітити, що диспозиції ч.ч. 1-3 попередньої та чинної редакції норми, якою визначено кримінальну відповідальність за перевищення військовою посадовою особою влади чи посадових повноважень є однаковими, водночас, санкція чинної норми передбачає нижчий термін покарання у виді позбавлення волі – від п'яти до дев'яти, у попередній редакції – від п'яти до десяти [8].

У пояснювальній записці до проекту Закону України від 07.04.2015 № 290-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» було зазначено, що повторна криміналізація такого діяння зумовлена тим, що з набуттям чинності Законом України від 21.02.2014 № 746-VII «Про внесення змін до Кри-

мінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» лишилися склади злочинів, які передбачають кримінальну відповідальність за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, що виявилось в завданні побоїв чи вчиненні іншого насильства (стаття 406 КК України), проте відсутній такий склад злочину у разі наявності відносин підлеглості. З метою забезпечення невідворотності покарання за вчинення злочинів зазначеної категорії, попередження вчинення нових злочинів, зміцнення правопорядку у військових формуваннях держави, було визнано доцільним доповнити Кримінальний кодекс України статтею 426-1, передбачивши відповідальність за перевищення військовою службовою особою дисциплінарної влади стосовно підлеглого, що виявилось в завданні побоїв чи вчиненні іншого насильства [2].

Також законодавцем після повторної криміналізації було розмежовано кваліфікуючі ознаки у виді вчинення діяння в умовах особливого періоду, крім воєнного стану та в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці із відповідно диференційованими видами та розмірами покарань [9].

Окремо необхідно відмітити і тенденції подальшого розвитку кримінального законодавства України в частині кримінальної відповідальності та покарання військовослужбовців, викладені у проекті нового Кримінального кодексу України. Так, у кожній статті Книги десятої, яка передбачає склад кримінального правопорушення, чітко визначено суб'єкта. Ним може бути або військовослужбовець, військовозобов'язаний чи резервіст, або тільки військовослужбовець, військовозобов'язаний чи резервіст, який входив у добовий наряд частини, або тільки військовослужбовець, або тільки військовослужбовець Національної гвардії України, або військова публічна службова особа, або командир (начальник). У Проекті КК Робоча група: 1) зберегла, хоча і в дещо зміненому виді, положення, визначені у більшості статей Розділу XIX чинного КК. Йдеться про статті 402–409, 411–421, 425–426-1, 427–430; 2) не зберегла статті Розділу XIX чинного КК щодо: викрадення, привласнення, вимагання тощо військового майна – ст. 410 (відповідні діяння мають кваліфікуватися за статтями про кримінальні правопорушення проти власності); розголошення відомостей військового характеру тощо – ст. 422 (відповідні діяння мають кваліфікуватися за статтями про кримінальні правопорушення проти режиму таємниці інформації, що належить державі); злочинних дій військовослужбовця, який перебуває у полоні, – ст. 431 (відповідні діяння мають кваліфікуватися за статтями про кримінальні правопорушення проти національної безпеки України або проти здоров'я людини); мародерства, насильства над населенням у районі воєнних дій, поганого поводження з військовополоненими, незаконного використання символіки Червоного Хреста тощо – статті 432–435 (відповідні діяння мають кваліфікуватися за статтями про злочини людяності або воєнні злочини); образи честі й гідності військовослужбовця, погрози військовослужбовцю – ст. 435-1 (якщо такі діяння вчинені іншим військовослужбовцем, то вони мають кваліфікуватися за статтями 10.1.7–10.1.11 як кримінальні правопорушення проти порядку підлеглості та військової честі; погроза спричиненням смерті чи тяжкої шкоди, вчинена будь-яким суб'єктом, кваліфікуватиметься за ст. 4.3.3 Проекту КК); 3) доповнила Книгу десяту статтями, які невідомі чинному КК. Їх понад десять: ст. 10.1.12 – осквернення Бойового Прапора військової частини або його втрата (злочин 3 ступеня); ст. 10.1.16 – перебування у стані сп'яніння під час виконання обов'язків військової служби і ст. 10.1.17 – потурання з боку військової публічної службової особи приведенню підлеглим себе у стан сп'яніння (проступки); ст. 10.3.3 – самовільне використання засобів ведення бою (злочин 3 ступеня); статті 10.4.7, 10.4.8 і 10.4.11 – порушення правил несення

військової служби з охорони об'єктів чи громадського порядку, що з необережності спричинило смерть людини (злочин 5 ступеня), тяжку (злочин 3 ступеня) або значну шкоду (проступок); ст. 10.5.6 – використання військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста для виконання завдань, не пов'язаних з військовою службою (проступок); ст. 10.6.4 – підлив волі до перемоги і ст. 10.6.6 – сепаратні переговори з ворогом (злочини 5 ступеня) [3, с. 367–368].

Аналіз викладених у проекті нового КК України змін надає підставу для констатації, що автори намагались врахувати всі проблеми, які виникають під час виконання обов'язків військової служби та мають потенційно значний ступінь суспільної небезпечності. Водночас, як видається, окремі пропозиції мають бути додатково опрацьовані. Так, наприклад, криміналізація перебування у стані сп'яніння під час виконання обов'язків військової служби та потурання з боку військової публічної службової особи приведенню підлеглим себе у стан сп'яніння чи використання військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста для виконання завдань, не пов'язаних з військовою службою не є у повній мірі аргументованою, зокрема із огляду на те, що суспільна небезпечність таких діянь не може бути оцінена як така, що потребує закріплення кримінально-правової заборони.

З приводу останньої тези автори проекту також відзначають, що частина цих діянь наразі розглядається як адміністративні правопорушення, але за своєю суттю вони є кримінальними проступками, оскільки посягають не на порядок адміністрування, а на військову честь (статті 10.1.16 і 10.1.17). Інша частина зазначених діянь підлягає криміналізації з урахуванням як зарубіжного досвіду, так і українських реалій останніх років. Наприклад, вчені вважають, що важко заперечити необхідність заповнення прогалини й криміналізації такого діяння, як порушення військовослужбовцем Національної гвардії України порядку несення військової служби з охорони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів чи спеціальних вантажів або правил охорони громадського порядку, що з необережності спричинило смерть людини, тяжку шкоду здоров'ю чи тяжку майнову шкоду або зна-

чну шкоду здоров'ю чи значну майнову шкоду. Як відомо, за чинним КК відповідальність, за певних умов, настає лише за порушення правил несення вартової (вахтової) служби, патрулювання, прикордонної служби, бойового чергування і внутрішньої служби [3, с. 368].

Водночас позиція учених, як видається, може бути пояснена актуалізацією військового складника в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Проте, як видається, надмірна криміналізація діянь, які не мають відповідного ступеню суспільної небезпечності не є доцільним навіть в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану, особливо, якщо такі суспільні відносини можуть бути захищені нормами адміністративного законодавства.

Таким чином, проведене дослідження надало можливість встановити, що межі кримінальної відповідальності та покарання військовослужбовців неодноразово зазнавали змін, які у більшості полягали у їх посиленні. Застосування історичного та порівняльного методів також дозволяє стверджувати, що тенденції кримінальної відповідальності та покарання військовослужбовців знаходяться у безпосередній кореляції із військово-політичними чинниками та факторами, які зумовлюють потребу в посиленні захисту відповідних суспільних відносин. Враховуючи зміни, запропоновані авторами проекту нового КК України можна спрогнозувати подальший розвиток військового кримінального права та посилення кримінальної відповідальності військовослужбовців як в умовах воєнного стану, так і після його припинення/скасування.

Висновки. Встановлено, що межі кримінальної відповідальності та покарання військовослужбовців неодноразово зазнавали змін, які у більшості полягали у їх посиленні. Застосування історичного та порівняльного методів також дозволяє стверджувати, що тенденції кримінальної відповідальності та покарання військовослужбовців знаходяться у безпосередній кореляції із військово-політичними чинниками та факторами, які зумовлюють потребу в посиленні захисту відповідних суспільних відносин. Враховуючи зміни, запропоновані авторами проекту нового КК України можна спрогнозувати подальший розвиток військового кримінального права та посилення кримінальної відповідальності військовослужбовців як в умовах воєнного стану, так і після його припинення/скасування.

ЛІТЕРАТУРА

1. В'юник М.В. Призначення покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 2 (11). С. 62-75.
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо військових злочинів)». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1849&skl=9
3. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П.П., Бакумов О.С., Баулін Ю.В., Бурдін В.М., Вишневецька І.А., Горох О.П., Гуторова Н.О., Марчук Н.О., Навроцький В.О., Пономаренко Ю.А., Стрельцов Є.Л., Хавронюк М.І. / За заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. К.: Компанія ВАІТЕ. 494 с.
4. Середа В.В. Тенденції розвитку покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1715/1/%d0%a1%d0%b5%d1%80%d0%b5%d0%b4%d0%b0.pdf>
5. Тютюгін В.І. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби (коментар закону та критичний аналіз його приписів). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 1(21). С. 51-70.
6. Харитонов С.О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія. Харків : Право, 2018. 328 с.
7. Харитонов С.О. Військові злочини: поняття, система та проблеми кваліфікації: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 450 с.
8. Хавронюк М.І. Віхи кодифікації кримінального законодавства на українських землях. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/havronyuk-m-i-vi-hy-kodyfikatsiyi-kryminalnogo-zakonodavstva-na-ukrayinskyh-zemlya.pdf>
9. Рябчинська О.П. Правила законодавчої техніки та текстології при структуруванні кримінально-правових норм про види покарань. *Право та державне управління*. 2014. № 1–2 (14–15). С. 99-105
10. Парасюк Н.М. Звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого: вектори систематизації. URL: http://lsej.org.ua/11_2024/98.pdf
11. Шершенькова В.А. Посилення репресивної складової в законодавстві про військові злочини у Радянській Україні (1929–1939 pp.). URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/329978>
12. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 № 2000-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2000-05#Text>